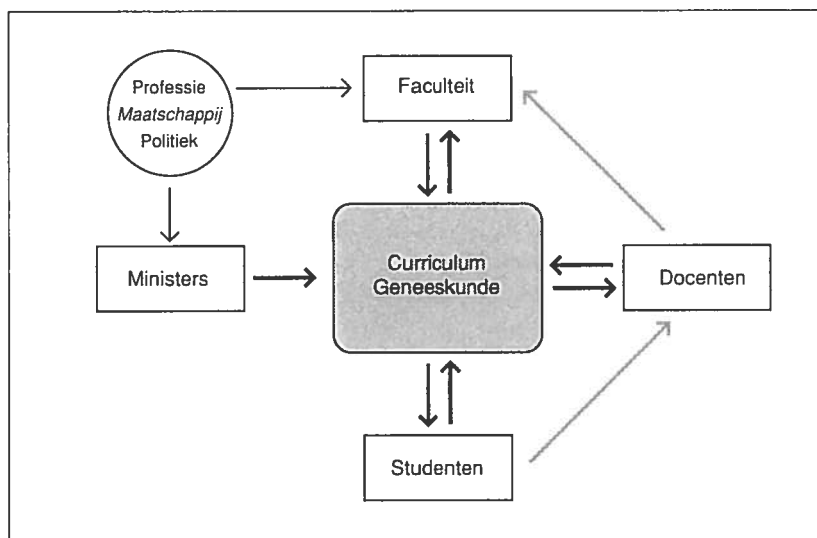

STROOM EN TEGENSTROOM IN HET MEDISCH ONDERWIJS

L.N. Bouman
Voorzitter Nederlandse
Vereniging voor
Medisch Onderwijs

Correspondentieadres:
Fysiologisch Laboratorium
Universiteit van Amsterdam
Meibergdreef 15
1105 AZ Amsterdam

Wie het geheel van het medisch onderwijs, in het bijzonder zoals dat binnen de faculteiten plaatsvindt, van enige afstand bekijkt wordt vooral getroffen door de veelheid van bewegingen die zich binnen dat veld voordoen, zonder dat het geheel zich noemenswaardig lijkt te verplaatsen. Het gaat dan ook niet om één krachtige stroming, maar om een wirwar van stroompjes en tegenstroompjes, die aan een ongeoefende waarnemer al gauw de indruk van chaos geeft. In dit artikel zullen aan de hand van enkele schema's een paar van de belangrijkste stromen en tegenstromen aangegeven worden. Het is een zeer persoonlijke visie, zeer fragmentarisch ook, een poging enige ordening in de schijnbare chaos te brengen.

Figuur 1.
Schematische weergave
van het onderwijsveld

Het eerste schema (figuur 1) toont het onderwijsveld als geheel; wij kijken als het ware van bovenaf op het strijdtoneel. Rondom het curriculum geneeskunde, het geprogrammeerde onderwijs tot aan het basisartsexamen, zijn vier partijen geschaard, ieder met hun eigen invloed op dit curriculum en met verschillende onderlinge relaties. Het lijkt een beetje op de situatie van een kaartspel, waarbij men

zich overigens kan afvragen of alle spelers wel weten om welk spel het eigenlijk gaat. Het schema spreekt voor zich, en dient voornamelijk ter introductie van de partijen, die hierna ieder afzonderlijk zullen worden bekeken in termen van stroom en tegenstroom. Het schema heeft ook een historische basis. In de vijftiger jaren was de faculteit, op dat moment nog bestuurd door een uitsluitend uit hoogleraren bestaande senaat, eigenlijk de enige invloedrijke factor voor opzet en uitvoering van het medisch onderwijs. Daar kwamen in de zestiger jaren schoorvoetend de andere docenten bij, eerst de lectoren en na menig interne strijd ook de wetenschappelijke staf. Niet lang daarna, in vervolg op de studentenrevoltes in 1968, kwamen de studenten in de zeventiger jaren als factor van betekenis in het geding. Mogelijk in reactie op al deze ontwikkelingen werden de tachtiger jaren gekenmerkt door een groeiende invloed vanuit de departementen, eerst alleen het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen (O & W), later ook in toenemende mate het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (WVC), met naar men algemeen vreest als hoofddoel het terugdraaien van de klok naar het uur 0. In het onderstaande zullen van elke partij stromen en tegenstromen geanalyseerd worden, te beginnen met de faculteit.

STROOM	TEGENSTROOM
evaluatie	tweede rang
studierendement	stafrendement
attractief programma	onderzoekbijdrage
betrouwbaarheid eindproduct	patientenzorg

Figuur 2. Oogmerken van de faculteit

In figuur 2 wordt aangegeven welke ontwikkelingen van de laatste jaren binnen de faculteiten positieve dan wel negatieve invloed op het onderwijs hebben gehad. Positief is de veel grotere aandacht die de kwaliteit van het onderwijs krijgt, zowel wat betreft de inhoud van het programma als de efficiëntie van het onderwijs uitgedrukt in studielast. Na aanvankelijk sterke weerstand van docentenzijde is evaluatie, mede dankzij de aanstaande visitatieronde, nu een essentieel onderdeel van de onderwijskundige begeleiding geworden. De tegenstroom is vooral de voortdurende rivaliteit tussen onderwijs, onderzoek en patiëntenzorg als het gaat om het trekken van de meeste aandacht van de staf. De gunsten die onderwijs daarbij te bieden heeft, steken altijd nog schamel af tegen die van zijn twee rivalen. Pas wanneer een geleverde onderwijsprestatie, in de zin van met woord en geschrift hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van het onderwijs, een essentiële voorwaarde voor een universitaire topfunctie zal zijn, is een wezenlijke verandering hierin te verwachten. Zolang dat niet zo is, blijft onderwijsactiviteit een tweederangs bezigheid in de ogen van velen.

STROOM	TEGENSTROOM
helpen studeren	overleven
kennis (hoeveelheid, niveau)	promotie van discipline
vaardigheid	promotie van eigenwaarde
attitude	verwerving van staf

Figuur 3. Oogmerken van de docent

In figuur 3 verplaatsen wij onze aandacht naar de docent en de al of niet zelf veroorzaakte stromen en tegenstromen. Positief is de verschuiving van het beeld van de docent als bron van (te) veel informatie naar dat van een studiebegeleider. Hier te lande is aan deze beeldverandering in hoge mate bijgedragen door de faculteit te Maastricht, maar ook buiten Nederland is dit inmiddels een stroming die in sterkte toeneemt, zoals blijkt uit rapportages bij de jaarlijkse vergadering van de Association of Medical Education in Europe (AMEE). De tegenstroom komt vooral voort uit de koppeling tussen de omvang van de onderwijsbijdrage en de personele en materiële voorzieningen uit de eerste geldstroom. Het is spijtig dat daarbij alleen naar de kwantiteit van de bijdrage wordt gekeken en niet naar de kwaliteit, waardoor de hang naar een groot aantal contact-uren overmatig wordt aangezet. Honorering van bijvoorbeeld structureren van zelfstudie zou deze stroom effectief kunnen remmen.

STROOM	TEGENSTROOM
actieve student	consument
behalen van examens	minimale tijdsbesteding
voorbereiding voor beroepsuitoefening	minimale inspanning
wetenschappelijke interesse	alleen harde feiten
	alleen toetsgericht

Figuur 4. Oogmerken van de student

In figuur 4 staan enkele van de vele motiveerende en demotiveerende factoren vermeld, die de mate van studie-inzet van de student bepalen, voorzover deze samenhangen met de studie en het studieprogramma. Elke docent kent de steile gradiënt tussen de toppers en de slampampers, waarlangs velen moeizaam omhoogklauteren en vaak ook weer omlaagglijden. Van alle variabelen in het curriculum is naar mijn mening de student de meest constante; in dat opzicht verschil ik nogal van mening met vele collega's, die tal van tekenen van achteruitgang menen waar te nemen.

STROOM	TEGENSTROOM
kwaliteitsverbetering	overheidsfinanciering
regeling studieduur	bezuiniging
kwaliteitszorg	betutteling
"health for all"	bedreiging

Figuur 5. Oogmerken van de ministers

In figuur 5 is de rol van de overheid in beeld gebracht; voorlopig nog alleen van de minister van O & W, omdat invloed en betekenis van een bemoeienis vanuit WVC nog moeten blijken. Al in figuur 1 was te zien dat, anders dan bij de andere partijen, de ministeriële invloed eenzijdig is; de ministeriële beslissingen van de laatste jaren, denk aan de twee-fasen wet, de operaties Taakverdeling en Concentratie (TVC) en Selectieve Krimp en Groei (SKG), en de binnenkort te verschijnen Wet op het Hoger en Wetenschappelijk Onderwijs (WHW), lijken geen van alle ontstaan te zijn als gevolg van bepaalde onderwijskundige ontwikkelingen, hoe ingrijpend deze maatregelen ook geweest zijn of zullen zijn voor kwaliteit en omvang van het curriculum. In mijn ogen vormt deze eenzijdigheid de bron van de machtigste tegenstroom. De overheid heeft in het recente verleden, vooral bij enkele faculteiten in de randstad, niet geschroomd forse ingrepen in het curriculum of de curriculum-organisatie uit te voeren, zonder dat daar op basis van evaluatie enige grond voor was. In een enkel geval werd zelfs een medisch-biologische aanpak van de eerste studiejaren dwingend voorgeschreven. Het is te hopen dat de klok zover doordraait naar een bredere cirkel dat een samenwerkingsverband van medische faculteiten, onder de hoede van de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU), als tegenspeler van de overheid kan optreden. De recente activiteit in deze kring in reactie op het BOC-rapport en het BOC-symposium geeft daarvoor goede hoop.¹² Acht medische faculteiten kunnen, mits goed gestuurd, gezamenlijk uitstekend tegen de stroom in roeien en daar zullen wij het wellicht in de komende jaren van moeten hebben.

LITERATUUR

1. Metz JCM, Bulte JA, Van Paridon EJM. Beleidsgericht Onderzoek Co-assistenten. Zoetermeer: Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, 1990.
2. Essed GGM, Metz JCM, Scherpier AJJA, eds. Basisarts: bevoegd maar waartoe bekwaam? Speciale uitgave Bulletin Medisch Onderwijs 1990; 9(4): 121-81.